

Milena Škobo¹
Ana Simić²

UDC 821.133.1(71)-31.09 Atwod M.
Originalni naučni rad
Primljen: 30.04.2025.
Prihvaćen: 19.06.2025.

TELO, GRANICE I ŽIVOTNA SREDINA: TRANSKORPORALNOST U „SLUŠKINJINOJ PRIČI“ MARGARET ATVUD – ČETRDESET GODINA KASNIJE

APSTRAKT: U radu se analizira roman *Sluškinjina priča* (1985) Margaret Atvud kroz teorijski okvir transkorporalnosti koji je razvila američka profesorka i teoretičarka Stejsi Alajmo. Četiri decenije nakon objavljivanja, roman zadržava izuzetnu aktuelnost, što potvrđuje i kontinuirano interesovanje akademske i šire javnosti. Transkorporalnost, kao teorija koja naglašava prožimanje ljudskog tela i okruženja, omogućava dublje razumevanje načina na koji distopijski režim Galada briše granice između biološkog, ekološkog i političkog. U narativu Atvudove, kriza neplodnosti, degradacija prirode i institucionalizovana kontrola ženskih tela upućuju na materijalnu povezanost ljudskog i neljudskog, pri čemu telo postaje prostor na kojem se prelamaju ekološki i ideološki uticaji. Rad kontekstualizuje ovaj roman u svetlu savremenih ekoloških i društveno-političkih izazova, ukazujući na njegovu trajnu relevantnost u eri sve izraženijih klimatskih pretnji i ugroženih ljudskih prava. U središtu rada je ekološka degradacija i njen uticaj na reproduktivno zdravlje, klimatska kriza i kolaps društvenih sistema, uključujući pojavu ekofašizma. Takođe, razmatra se telo, kao mesto političke i ekološke borbe, kao i preplitanje ljudskih i neljudskih prava u savremenim diskursima. Kroz

¹ Docent, Filološki fakultet, Univerzitet Sinergija Bijeljina, mskobo@sinergija.edu.ba

² Vanredni profesor, Fakultet za pravne i poslovne studije dr Lazar Vrkatić, Univerzitet Union, ana.sentov@flv.edu.rs ORCID 0000-0003-0228-3721

ekokritičku analizu ovog romana, rad ukazuje na to kako književnost može da artikuliše urgentna pitanja savremenog sveta i ponudi kritiku sistema koji telima i prirodi pristupaju isključivo kroz prizmu korisnosti i kontrole.

KLJUČNE REČI: *Sluškinjina priča, transkorporalnost, uništavanje životne sredine, telesna autonomija, ekofašizam.*

1. Uvod: Transkorporalnost kao teorijski okvir

Transkorporalnost, prema zamisli Stejsi Alajmo, predstavlja novu perspektivu za ispitivanje fluidnih i recipročnih odnosa između ljudskih tela i njihovih materijalnih okruženja, naglašavajući uzajamnu transformaciju i međusobnu povezanost (Alajmo, 2010, str. 20). Prema ovom pristupu, svet prirode ne predstavlja samo pasivnu pozadinu, već je i aktivni učesnik u ljudskom životu. Preispitujući tradicionalna shvaćanja o razgraničenju tela i prostora oko njega, Stejsi Alajmo tvrdi da okruženje „nikada nije samo pozadina“, već predstavlja ključni faktor za oblikovanje čovekovog identiteta (2010, str. 122), ističući neprestanu interakciju i međusobnu zavisnost tela i prostora. Uprkos tome što pruža nove i vredne uvide u okviru ekoloških studija, primena transkorporalnosti u distopijskoj književnosti i dalje je ograničena, naročito u kontekstu romana „Sluškinjina priča“ Margaret Atvud. Mada je ovaj roman već mnogo puta analiziran kroz različite feminističke i političke perspektive, primena transkorporalnosti pruža novu priliku da se otkriju dublje veze između ekološke krize, autonomije tela i systemske represije.

Nadovezujući se na radove M. Škobo i J. Đukić, koje su već primenjivale teoriju transkorporalnosti na prikaz urbane katastrofe i nasilja u delima Dž. G. Balarda (Škobo & Đukić, 2022; 2023; 2024), ova analiza nastoji da poveže njihovo istraživanje ranjivosti tela u postindustrijskim, ekološki degradiranim urbanim pejzažima sa distopijskim prikazom ekopolitičkog režima Galada u „Sluškinjinoj priči“. Ovi radovi se bave urušavanjem granica između tela i toksičnog okruženja, gde urbano telo postaje mesto traume, kontaminacije i systemskog zanemarivanja.

Proširujući ovu perspektivu na „Sluškinjinu priču“, u ovom radu ispitujemo kako degradacija životne sredine na sličan način prožima i oblikuje ljudska, a posebno ženska tela, transformišući ekološki kolaps u mehanizam autoritarne kontrole. Ovaj roman nije odabran slučajno: četrdeset godina nakon objavljivanja, ekološka kriza i ugrožavanje telesne autonomije i dalje su gorući problemi u stvarnom svetu. Autorkin prikaz Galada živo ilustruje kako se ekološka katastrofa i rodna represija prepliću, što predstavlja plodno tlo za transkorporalnu analizu.

„Sluškinjina priča“ sadrži oštru kritiku komodifikacije ženskog tela i prirodnog sveta i otkriva kako se ekološka degradacija koristi kao sredstvo za očuvanje patrijarhalnog sistema. U ovom radu oslanjamo se na studije kritičarki koje pripadaju pravcu ekofeminizma – Val Plumvud (Val Plumwood, 1993), Dženis Birkeland (Janis Birkeland, 1993), Karen Voren (Karen Warren, 1997) i Marije Mies i Vandane Šive (Maria Mies & Vandana Shiva, 2014), koje istražuju veze između ekološke i rodne represije. Osim ovih postavki, uključujemo i pojam transkorporalnosti Stejsi Alajmo kako bismo naglasili materijalno dejstvo okoline i njegovu ulogu u oblikovanju telesnog iskustva.

Primenom transkorporalnosti takođe možemo da analiziramo kako se identitet i delovanje (kako okruženja, tako i pojedinca) ponovo oblikuju u uslovima ekološkog kolapsa i političke represije. U skladu sa Niksonovom (Nixon, 2011) tvrdnjom da ekološke krize često prethode društvenoj i političkoj obespravljenosti, distopija Galada služi kao moćan primer kako uništavanje životne sredine postaje instrument autoritarne kontrole.

Ovaj rad doprinosi dosadašnjim istraživanjima primenom transkorporalnosti na distopijski književni tekst koji dosada nije bio analiziran kroz ovu perspektivu. U ovom radu analizira se povezanost između ekološkog sloma, upravljanja reproduktivnim procesom i biopolitičke kontrole, kao i nestajanje granica između tela, okruženja i moći države. U poglavljima koja slede prikazaćemo teorijski okvir i detaljno analizirati ključne delove teksta kako bismo pokazali da je ovaj roman i dalje relevantan u savremenim ekološkim i društvenim okvirima.

2. Degradacija životne sredine i ljudsko zdravlje

Feminističko-materijalističke teorije izvršile su značajan uticaj na savremene debate o ekološkom zdravlju i pravdi. Teoretičarke Karen Barad (2007), Elizabet Gros (Elizabeth Grosz, 1994), Katrina Sandilends (Caitriona Sandilends, 1999) i Stejsi Alajmo (Stacy Alaimo, 2010) u svojim radovima kritikuju dugogodišnju tendenciju feminizma da se pretežno fokusira na kulturu, diskurs i jezik, ponekad zanemarujući važnost materijalnosti (Alaimo & Hekman, 2008, str. 1). Ove kritičarke zastupaju stav da se materijalni život opire isključivo društvenim interpretacijama (Alaimo, 2010, str. 4) i da postoji nezavisno od njih. Ovaj pristup je posebno koristan u pronalaženju ravnoteže između biološkog redukcionizma i društvenog konstrukcionizma, pozicionirajući ljudsko telo unutar ekološke matrice koja oblikuje i njegovu delatnost i ranjivost.

Relacione feminističke intervencije, poput inicijative „Projekat ranjivosti“ (*Vulnerability Project*) Marte Fajnman (Martha Fineman), telesnost stavljaju u prvi plan i preispituju apstraktni koncept liberalnog subjekta. Fajnmanova (2008, str. 12) ukazuje na materijalnu krhkost ljudskog života u kome se prepliću veštine i osetljivost, tj. ranjivost na spoljne uticaje. Međutim, neke kritičarke, poput Dejne Skot (Dayna Scott, 2009), ističu da ovaj teorijski okvir često zanemaruje suštinsku povezanost tela sa životnom sredinom, pogrešno predstavljajući telo kao izolovano od ekološkog konteksta. U teorijskom okviru Marte Fajnman priznata je važnost ranjivosti, ali nije dovoljno analiziran način na koji ekološki konteksti aktivno oblikuju telesnu ranjivost i delovanje. Veoma je značajno, dakle, popuniti ovu prazninu i proširiti relaciju feminističku teoriju tako što ćemo obuhvatiti i povezanost između tela i životne sredine.

Koncept transkorporalnosti Stejsi Alajmo upravo naglašava ovu neraskidivu povezanost ljudskih tela sa njihovim okruženjem, istražujući dinamiku između ljudske i neljudske prirode (Alaimo, 2008, str. 238). Ovaj okvir naglašava međusobnu zavisnost društva i životne sredine koja nije apstraktna, već „od krvi i mesa“: ekološki, društveni i istorijski konteksti reflektuju se kroz tela, naročito kroz njihovu nejednakost izloženost ekološkim rizicima i zagađivačima (DiChiro, 2008, str. 279; Alaimo, 2008, str. 261). Kako Stejsi Alajmo (Alaimo 2008, str. 236) na-

vodi, zagađivači doslovno prožimaju naša tela, što je evidentno čak i na ćelijskom nivou. Transkorporalnost preispituje antropocentrični stav o zatvorenom, autonomnom subjektu: ljudska egzistencija odvija se unutar složenih ekoloških, ekonomskih, političkih i kulturnih mreža (Alaimo, 2010, str. 4), što je u skladu sa tvrdnjom Elizabet Gros da se priroda opire pojednostavljenim ljudskim kategorizacijama, kao i tendencijama industrijalizovanog društva da se prirodno zameni veštačkima (Grosz, 1994, str. 190; Kidner, 2000; Alaimo, 2010, str. 352).

Mnoge navedene ideje u praksi srećemo u ekološkom aktivizmu i borbi za ekološku pravdu. U istraživanju Dejne Skot (Dayna Scott, 2015) o katranskim peščarama u Kanadi ističe se da je veoma važno da se lokalne zajednice uključe u dokumentovanje ekoloških pretnji i njihovog direktnog uticaja na zdravlje kako bi se pokazalo da ekološka degradacija nesrazmerno više pogađa marginalizovane društvene grupe i tako povećava njihovu ugroženost, naročito u pogledu reproduktivnog zdravlja i ljudskih prava.

Svetska zdravstvena organizacija (SZO) definiše ekološko zdravlje kao skup fizičkih, hemijskih i bioloških faktora koji vrše značajan uticaj na ljudsko zdravlje i ponašanje (Alaimo, 2010, str. 91). Ove interakcije, suštinski materijalnog karaktera, utiču na ljudska tela, pri čemu taj uticaj može biti i vidljiv i nevidljiv: na primer, putem zagađivača koji remete biološke funkcije. Stejsi Alajmo povezuje ove nalaze sa studijama o invaliditetu, pokazujući kako životna sredina utiče na invaliditet, naglašavajući međusobnu povezanost tela i prostora (Alaimo, 2010, str. 12). Stanja poput ekološke bolesti (Environmental Illness – EI) i više-struke osetljivosti na hemikalije (Multiple Chemical Sensitivity – MCS) predstavljaju primere transkorporalnosti, budući da tela pojedinaca direktno apsorbuju štetne ekološke agense, izazivajući simptome poput osipa, vrtoglavice i umora (Alaimo, 2010, str. 114–116).

U urbanim sredinama ove tegobe se dodatno pojačavaju zbog neadekvatne infrastrukture, zagađenja i ograničenog pristupa zelenim površinama, što nesrazmerno pogađa marginalizovane zajednice. Primer za ovakve situacije jeste kriza sa zagađenom vodom u gradu Flintu, u američkoj državi Mičigen od 2014. do 2016. godine koja je zadala ozbiljan udarac javnom zdravlju, tim više što su prvenstveno bili pogođeni siromašni i manjinske grupe (Hana-Attisha et al., 2016). Ova kriza je

pokazala kako sistemsko zanemarivanje dovodi do štetnih posledica i po tela i po životnu sredinu, a začarani krug bolesti i nejednakosti se produbljuje.

Dejna Skot (Scott 2015, str. 6–7) takođe opisuje dva slučaja koji ilustruju posledice ekološke degradacije. Zdravlje Ade Lokridž (Ada Lockridge) iz plemena Anisinabe iz kanadske države Ontario ugrožavaju zagađivači iz petrohemijske industrije (Scott, 2013). Dajen Plouman (Diane Plowman) i Dona Dam (Donna Dahm) iz Alberte trpe negativne posledice po zdravlje usled toksičnih gasova iz postrojenja za ekstrakciju bitumena. Članovi ovih zajednica negativne posledice zagađenja dokumentuju kroz čulnu percepciju suprotstavljajući se institucionalnim sistemima znanja koji zanemaruju iskustva iz prve ruke. Skotova se zalaže za „pregovarački empirizam“ u kome se telesno iskustvo integriše sa naučnim saznanjima kako bi se dominantne epistemologije osporile i kako bi se došlo do istinske ekološke pravde.

Transkorporalnost, stoga, predstavlja važan teorijski okvir za ispitivanje uloge ekološke degradacije u sve većoj ugroženosti tela, posebno u pogledu reproduktivnog zdravlja, što je naročito jasno prikazano u romanu „Sluškinjina priča“. Neplodnost je u ovoj pripovesti direktna posledica ekološke degradacije – zagađenja, radijacije i toksičnog otpada, po rečima naratorke „ranije su vazduh strašno zagađili hemikalijama, zracima, radijacijom, voda je vrela od otrovnih molekula, sve to mora godinama da se čisti, a u međuvremenu ulazi u telo, taloži se u masnim ćelijama“ (SP, str. 129), što implicira da je upravo ova kontaminacija tela učinila veliki deo populacije neplodnim. Savremena istraživanja takođe govore da postoji sve veća zabrinutost u vezi sa reproduktivnim zdravljem usled izloženosti hemijskim zagađivačima, pesticidima, klimatskim promenama i novim kontaminantima, poput mikroplastike. Istraživanja Skakebeka i saradnika (Skakkebaek et al., 2016) eksplicitno povezuju opadajuću stopu plodnosti kod muškaraca sa ekološkim zagađenjem, naročito tokom kritičnih razvojnih perioda, što može da ostavi posledice na više generacija.

Mikroplastika, kao sveprisutni ekološki zagađivač, sve češće se povezuje sa ugroženim reproduktivnim zdravljem. Ove mikroskopske plastične čestice, koje nastaju kao rezultat namerne proizvodnje ili degradacije većih količina plastičnih materijala (Rocha-Santos & Duarte,

2015), otkrivene su u vazduhu, vodi, zemljištu i namirnicama, što ukazuje na to da mogu da prodru u ljudski organizam (Vianelo et al., 2019). Udisanje mikroplastike iz vazduha i unos kroz kontaminiranu hranu i vodu predstavljaju primarne puteve izloženosti, što je opasno zbog njihovog taloženja u ljudskom organizmu i posledica po zdravlje. Iako su istraživanja još u toku, te se ne može doneti konačni sud, prisustvo mikroplastike u organizmu povezuje se sa poremećajima metabolizma, upalnim procesima i interakcijama sa drugim zagađivačima (Anbumani & Kakkar, 2018).

U istraživanju Hanta i saradnika (Hunt et al. 2024) otkriva se da postoji potencijalno opasna povezanost između izloženosti mikroplastici i reproduktivnog zdravlja. Mikroplastika je otkrivena u ljudskim tkivima, uključujući placentu i fetalni mekonijum, što je zabrinjavajuće zbog njenog potencijalnog uticaja tokom kritičnih faza razvoja deteta. Prilikom sistematske revizije koja je obuhvatila sedam studija sa ukupno 96 učesnika identifikovano je 16 različitih tipova polimera u uzorcima placentе i mekonijuma. Rezultati su pokazali povezanost između faktora životnog stila, poput konzumacije flaširane vode i upotrebe određenih proizvoda za negu sa povećanim nivoima mikroplastike u placenti. Osim toga rezultati pokazuju da postoje korelacije između prisustva mikroplastike i smanjene težine na porođaju, nižih ocena na Apgar skali i smanjene raznolikosti mikrobiote u uzorcima mekonijuma.

Sudeći po ovim rezultatima neophodno je hitno sprovesti kvalitetne opservacione studije kako bi se bolje razumele posledice izloženosti mikroplastici na plodnost, ishode trudnoće i celokupno reproduktivno zdravlje. Naučnici su generalno izrazili zabrinutost zbog postojanosti i bioakumulacije mikroplastike u ljudskom organizmu, što je spomenuto u nekim ranijim istraživanjima (Rocha-Santos & Duarte, 2015; Anbumani & Kakkar, 2018). Osim toga, klimatske promene pogoršavaju nejednakosti u reproduktivnom zdravlju: ekstremne temperature, izloženost zagađenju vazduha i ekološki stres nesrazmerno pogađaju trudnice povećavajući rizik od prevremenog porođaja, niske porođajne težine i komplikacija kod majki (Bekkar et al., 2020). Ovo je takođe evidentno u „Sluškinjinoj priči“, gde sistemski ekološki kolaps nesrazmerno pogađa plodne žene pretvarajući njihova tela u državnu svojinu. Na primer, Sluškinjama se govori: „Mi smo posude, važna je jedino unutrašnjost

našeg tela“ (SP, str. 96), što predstavlja stravičan dokaz kako se ekološka katastrofa koristi za oduzimanje ženskog prava na autonomiju i svode-nje žene na njene biološke funkcije.

U romanu degradacija životne sredine nije udaljena pozadina za de-šavanja, već centralni mehanizam pomoću kog se legitimizuje autoritar-na kontrola. Kriza neplodnosti direktno proizilazi iz ekološke katastrofe – radijacije, hemijskih izliva i toksičnog otpada, što dovodi do masov-ne sterilnosti. Zatim žene koje su još uvek sposobne da začnu postaju „Sluškinje“, svedene na reproduktivne posude u teokratskom sistemu koji njihovu potčinjenost predstavlja kao neophodan element u borbi za opstanak vrste. U savremenom svetu ova pitanja su prisutna u etičkim debatama o tretmanima za neplodnost, surogat materinstvu i komodifi-kaciji reprodukcije pod ekološkim pritiskom.

Autorka pokazuje kako se ekološki kolaps može politizovati da bi se opravdala biopolitička kontrola a regulacija tela pretvorila u instrument državne moći. Režim u Galadu koristi ekološku katastrofu kao sredstvo za sprovođenje stroge reproduktivne politike, kao što i u našem svetu ekološka degradacija često pogoršava postojeće društvene i rodne ne-jednakosti. Ili, po rečima Zapovednika: „Bolje nikada ne znači bolje za sve... Uvek znači gore za neke“ (SP, str. 211). Režim manipuliše krizom kako bi sva moć prešla u ruke privilegovane manjine. Kako ekosistemi propadaju tako se urušavaju i prava i slobode onih koje država smatra biološki „korisnim“.

2.1. Telesna autonomija i politička kontrola

Ova teorijska perspektiva otkriva nove dimenzije teksta predstav-ljajući Galad ne samo kao mesto političke represije, već i kao okruženje u kojem ekološka degradacija i društvena kontrola u sadejstvu ograni-čavaju telesnu autonomiju. U ovom svetu ekološke krize, poput svepri-sutnog zagađenja i ekološkog kolapsa, direktno utiču na politiku režima usmerenu na očuvanje ljudskog opstanka po cenu individualnih sloboda. Dakle, ekološka pitanja umesto da budu marginalna zapravo su cen-tralna za uspostavljanje distopijskih mehanizama kontrole.

Prema Stejsi Alajmo, tela su neraskidivo povezana sa svojom okolinom – ona upijaju toksine, zagađivače i društveno-političke pritiske, što je suprotno ideji o autonomnom, nezavisnom subjektu (Alaimo, 2010). U romanu je ta povezanost višestruko naglašena, pa su tela istovremeno „posude“ ekološkog propadanja i oruđa autoritarne vlasti.

„Sluškinjina“ priča uspostavlja direktnu uzročnu vezu između ekološke i društvene degradacije koju je Atvudova u svojim ranijim delima samo nagoveštavala. Masovni konzumerizam i korporativna pohlepa u Atvudovoj fiktivnoj verziji Severne Amerike s kraja dvadesetog veka uzrokovali su masovno zagađenje vazduha, vode i zemljišta, što je pak dovelo do naglog pada nataliteta i porasta steriliteta:

„Ranije su vazduh strašno zagađili hemikalijama, zracima, radijacijom, voda je vrvela od otrovnih molekula, sve to mora godinama da se čisti, a u međuvremenu ulazi u telo, taloži se u masnim ćelijama. Ko zna, možda su nam sama tela zagađena, pljava kao žalo umazano naftom, što je sigurna smrt za priobalne ptice i nerođene bebe“ (SP, str. 124).

Usled toga, desničarske političke i verske ideologije postaju sve radikalnije, pokušavajući da kontrolišu reproduktivni proces, zabrane abortuse i mešaju se u privatne živote i izbore građana (Howells, 2006, str. 161). Konačno, dolazi do kraha demokratske vlasti i uspostavljanja teokratskog autoritarnog režima u kojem određeni pojedinci – muškarci na vlasti – zauzimaju privilegovane položaje, dok se građanske slobode i ljudska prava svih ostalih, kako muškaraca, tako i žena, ukidaju. Ženama je zabranjeno da rade, da poseduju imovinu ili da obavljaju bilo kakvu funkciju van domaćinstva. U fokusu je naročito žensko telo koje postaje poprište borbe za političku i društvenu kontrolu: žene su svedene na „održive jainike“ (SP, str. 157), što određuje njihovu ličnu i društvenu vrednost.

Teme kojima se bavi „Sluškinjina priča“ u poslednjih nekoliko godina ponovo su postale više nego aktuelne. U Sjedinjenim Američkim Državama, Odlukom Vrhovnog suda iz 2022. godine u slučaju Dobs protiv Zdravstvene organizacije žena Džekson (*Dobbs v. Jackson Women's Health Organization*) poništena je ustavna zaštita prava na abortus koja je

ustanovljena presudom u slučaju Rou protiv Vejda (*Roe v. Wade* (1973)) a regulisanje abortusa prebačeno je na savezne države.³ Usledile su žestoke debate o telesnoj autonomiji u kojima se spominju i upozorenja iz ovog romana o tome kako se reproduktivna prava mogu ukinuti pod izgovorom moralne ili ekološke nužnosti.

Ova pitanja nesrazmerno pogađaju marginalizovane populacije naročito one koje se već suočavaju sa ekološkim i ekonomskim nejednakostima. Ukidanje reproduktivnih prava dodatno pogoršava situaciju a žene se stavljaju u položaj Sluškinja. Reproductivni kastinski sistem Galada stoga nije anomalija, već distopijska ekstrapolacija mehanizama koji već postoje u savremenim društvima.

I u fiktivnom svetu i u stvarnom životu ekološke i političke sile deluju u sadejstvu kako bi kontrolisale ljudska tela a naročito tela žena. U romanu vidimo kako se ekološka katastrofa može iskoristiti za opravdavanje autoritarizma, što dodatno potvrđuje trajnu relevantnost romana u današnjem društveno-političkom i ekološkom kontekstu.

3. Klimatska kriza, ekofašizam, ljudska i ne-ljudska prava

Distopijska vizija Margaret Atvud zasnovana je na premisi da je ekološka degradacija uslovia i degradaciju društva, što odražava savremene strahove u vezi sa klimatskom krizom i njenim posledicama po političke strukture, ljudska prava i globalnu stabilnost. U savremenim diskusijama klimatske promene se sve češće prepoznaju kao katalizator za masovno raseljavanje, sukobe oko resursa i urušavanje demokratskih normi. Kolaps ekosistema prethodi usponu totalitarnog režima. U poglavlju „Istorijske beleške“ opadajuća stopa nataliteta, mrtvorodena deca, genetske deformacije i spontani pobačaji dovode se u vezu „s raznim nesrećama u nuklearnim elektranama[...] kao i s curenjem hemikalija iz skladišta hemijskog i biološkog oružja, te iz deponija toksičnog

³ *Roe v. Wade*, 410 U.S. 113 (1973) važna je presuda Vrhovnog suda SAD kojom je legalizovan abortus na nacionalnom nivou uz pozivanje na ustavno pravo na privatnost. Ova odluka je poništena 2022. godine presudom u slučaju *Dobbs protiv Zdravstvene organizacije žena Džekson* koja je vratila ovlašćenje za regulisanje zakona o abortusu pojedinačnim saveznm državama.

otpada[...] i s nekontrolisanom upotrebom hemijskih insekticida, herbicida i ostalih sredstava za prskanje“ (SP, str. 328).

Kada koncept transkorporalnosti primenimo na ekodistopiju Margaret Atvud otkrivamo kako su tela i životna sredina neodvojivi, ne samo da se mogu narušiti i raniti, već se mogu i upotrebiti kao politički instrumenti. Kao što Alajmo (Alaimo, 2010) tvrdi, tela nikada nisu autonomna, već su zavisna od ekoloških i društveno-političkih sistema, te apsorbuju kako toksine, tako i ideologije. Galadski režim zloupotrebljava ovu povezanost koristeći krizu neplodnosti kao opravdanje za pretvaranje žena u reproduktivne „posude“. Ovakva strategija odslikava logiku ekofašizma – ideologije koja ekološka pitanja instrumentalizuje kako bi se postojeća hijerarhija učvrstila a individualna prava ograničila. Novija istraživanja pokazuju kako se ekofašistički narativi prepliću sa zalaganjem za očuvanje prirode, ali često kroz prizmu ksenofobične politike promovišući viziju ekološke „čistoće“ koja zahteva autoritarnu kontrolu (Hughes et al., 2022). Galadski režim koristi ekološku katastrofu da legitimizuje drakonske reproduktivne politike i sistemsku represiju. Kako se u romanu navodi: „Slobodne možete biti na više načina... Slobodne *da* i slobodne *od*“ (SP, str. 36). Na ovaj način, režim predstavlja kontrolu kao zaštitu pretvarajući strah od ekološke katastrofe u ideološko opravdanje za ukidanje telesne autonomije i nametanje rigidne hijerarhije.

Ekofašistička ideologija u kojoj se strahovi od ekološke degradacije i kolapsa koriste kao izgovor za sistemsku represiju vrlo je primetna u romanu. U savremenoj ekofašističkoj retorici klimatski kolaps i demografske promene često se predstavljaju kao egzistencijalne pretnje, a strah od pada nataliteta i nestašice resursa koriste se kao opravdanje za autoritarne mere. Širenje narativa o neplodnosti i ekološkoj degradaciji radi sprovođenja reproduktivnog ropstva stoga odražava šire ideološke tendencije koje povezuju ekološku degradaciju sa nacionalističkim, antimigrantskim i politikama kontrole populacije. Sama autorka primećuje: „Ako nema žena sposobnih za rađanje, ljudska populacija izumire. [...] Kontrola nad ženama i bebama oduvek je bila u temeljima svih represivnih režima u svetu“ (Uvod, xv). Suštinska poruka romana jeste da se dominacija nad prirodom ne može razdvojiti od dominacije nad telima (naročito ženskim), kao i da se opravdanim strahovima od uništenja životne sredine može manipulirati tako da se represivni sistemi legitimizuju i legalizuju.

Kroz roman se suptilno provlače vojna ikonografija i jezik što podseća na represivne režime iz stvarnog sveta koji se često oslanjaju na takvu retoriku kako bi ulili strah i podstakli poslušnost u populaciji. U Obrazovnom centru „Rahilja i Lija“, gde se buduće Sluškinje indoktriniraju za ulogu „dvonožnih utroba“ (SP, str. 150), začće i rađanje predstavljaju se kao zadatak, vojna misija. Tetka Lidija izjavljuje: „[...] vi ste udarne jedinice, odmarširćete kao prethodnica, na opasnu teritoriju. Što veći rizik, to veća slava“ (SP, str. 125). Njihov zadatak – začće, trudnoća, porođaj – predstavljen je kao nacionalna misija u svetu koji je, zbog zagađenja i toksičnosti, postao neprijateljska teritorija. Kako saznaju, „šanse su jedan prema četiri“ da se trudnoća iznese do kraja i rodi zdravo dete (SP, str. 124).

Uništenje životne sredine stoga nije samo nešto što se odvija u pozadini, već postaje politički instrument. Danas, kada se mnoge države suočavaju s ekološkim katastrofama, primetne su slične tendencije. Kriminalizacija klimatskih izbeglica, rasprave o kontroli reprodukcije u kontekstu pada nataliteta i ekonacionalistička retorika usmerena na populaciju podsećaju na autoritarnu ideologiju Galada. Ekološke krize kako stvarne, tako i fiktivne mogu poslužiti kao opravdanje za ograničavanje sloboda i institucionalizaciju nejednakosti. U Atvudinom romanu ekološka katastrofa se strateški koristi da bi se reproduktivna sposobnost predstavila kao nacionalni resurs. Tetka Lidijine reči: „Možda vam sada ovo ne izgleda obično, ali s vremenom hoće. Postaće obično“ (SP, str. 46), savršeno ilustruju kako se ekstremna biopolitička kontrola normalizuje pod krinkom borbe za opstanak vrste.

Štaviše, autorka je u romanu proročki predvidela i pravne i etičke debate o pravima ne-ljudskih entiteta. Koncept transkorporalnosti osporava antropocentrično shvatanje da između ljudi i prirode postoji jasna granica a zastupa shvatanje da su i ljudi i priroda simbiotski povezani. U savremenom pravnom kontekstu to se ogleda u sudskoj odluci kojom se reka Vanganui na Novom Zelandu priznaje kao pravno lice, što je je značajan korak prema shvatanju koje ekosisteme ne definiše više kao pasivne resurse, već kao entitete s pravima. Nasuprot tome, u Galadu se ovaj princip izvrće a žene i prirodna sredina se svode na resurse koji se mogu iscrpeti i odbaciti.

Pravo na čisto i nezagađeno okruženje je tesno povezano s telesnom autonomijom, što se jasno vidi u razmišljanjima naratorke o ženskom telu:

„Kolevka života, načinjena od kostiju; a unutra opasne materije, izvitopereni proteini, štetni kristali krzavi poput stakla. Žene su pile lekove, pilule, muškarci su prskali drveće, krave su pasle travu, sva ta obogaćena mokraća slivala se u reke“ (SP, str. 125).

Reproduktivni problemi se direktno povezuju sa zagađenjem životne sredine: telo postaje mesto akumulacije zagađenja, transkorporalna arhiva sistematskog zanemarivanja i zlostavljanja. Strašna sudbina Nežena proteranih u Kolonije da čiste radioaktivni otpad i toksične depozije još jasnije govori o povezanosti ekološke i telesne degradacije. U Kolonije se šalju „ljudi kojih žele da se otarase“ (SP, str. 271) – nerotkinje, starije žene, homoseksualci i svi oni „neproduktivni“. Bez ikakvih prava i zaštite, ove žene su potrošna radna snaga, izložene su radijaciji i otrovnom otpadu, bez zaštitne opreme i odgovarajuće ishrane. „Sračunali su da tamo imaš najviše tri godine, a onda ti nos otpadne i koža ti se odvoji kao gumena rukavica. Ne trude se da te hrane, ni da ti daju zaštitnu odeću, ništa, tako im je jeftinije“ (SP, str. 271).

„Sluškinjina priča“ se u ovom kontekstu može shvatiti kao upozorenje da ekološki kolaps, po svoj prilici, vodi ka biopolitičkoj kontroli i oduzimanju ljudskih prava. Opisujući kako se devastacija životne sredine može iskoristiti za uspon autoritarizma, Atvudova nas poziva da se zapitamo ne samo kakvu političku budućnost želimo, već i kakvu odgovornost imamo jedni prema drugima i prema planeti. Autorka jasno poručuje da su borba za zdravu životnu sredinu i borba za očuvanje ljudskih prava neraskidivo povezane.

4. Zaključak

„Sluškinjina priča“ prikazuje ne samo da ekološka kriza i politička represija idu ruku pod ruku, već da ekološka kriza služi i kao opravdanje za uvođenje represivnih mera. Fokusiranjem na porozno, izloženo i regulisano telo u ekološki degradiranom okruženju, Atvudova poziva čitaoce da ponovo razmisle o granicama između ličnog i planetarnog, političkog i biološkog. Reproductivna distopija u romanu nije apstraktno upozorenje, već je mogući ishod vidljivih posledica ekološke degradacije – zagađenja, toksičnosti i sistemskog zanemarivanja, koja se manifestuje na ljudskim telima i kroz njih.

Ovaj rad zastupa stav da telesna autonomija nije isključivo individualno pravo, već da se temelji na materijalnim okruženjima i podleže silama ekosistema. U Atvudinom svetu, neplodnost, bolest i potrošnost nisu metafore, već posledice društva koje i prirodu i ljude tretira kao resurse. Kontrola nad reprodukcijom postaje neraskidivo povezana sa kontrolom nad životnom sredinom, a opstanak postaje politizovana, kolektivna borba.

Analizirajući roman iz ugla transkorporalnosti, pokazalo se da je ovaj teorijski okvir koristan za razumevanje uzročno-posledične veze između ekološke degradacije i autoritarne kontrole. Društveni poredak u Galadu svedočanstvo je kako se strahovi od uništenja životne sredine, osnovani ili neosnovani, mogu iskoristiti za uvođenje i racionalizaciju represivnih politika i strogih društvenih hijerarhija, poput ekofašizma u kom se državna moć učvršćuje kroz narative o ekološkoj krizi.

Osim toga, prikaz Kolonija, neplodnosti i reproduktivnog ropstva u romanu odraz je nasilnog ukidanja telesnih prava u ime ekološke i demografske obnove u stvarnom svetu. Na ovaj način čitaoci su primorani da se suoče sa stravičnom mogućnošću da buduće ekološke krize možda neće dovesti do veće pravednosti i saradnje, već do daljeg marginalizovanja i represije nad određenim osetljivim društvenim grupama.

Dok se naša planeta suočava s rastućim klimatskim poremećajima, roman „Sluškinjina priča“ ostaje relevantan čak i više nego što bismo želeli. Ovaj roman predstavlja poziv svima nama da razmislimo o tome kako se ekološki narativi formiraju, ko njima upravlja i čija tela snose posledice. To nije samo feminističko upozorenje, već i ekološki imperativ koji zahteva budnost, odgovornost i otpor prema eksploataciji i prirode i čovečanstva.

Literatura

- Alaimo, S. (2010). *Bodily Natures: Science, Environment, and the Material Self*. Bloomington: Indiana University Press.
- Alaimo, S. (2008), "Trans-corporeal feminisms and the ethical space of nature", In: S. Alaimo & S. J. Hekman (Eds.), *Material feminisms*, Indiana University Press, Bloomington, IN, 237-264.
- Alaimo, S. & Hekman, S. J. (2008), *Material feminisms*, Indiana University Press, Bloomington, IN.

- Anbumani S., & Kakkar, P. (2018). Ecotoxicological effects of microplastics on biota: a review. *Environ Sci Pollut Res* 25,14373-14396. <https://doi.org/10.1007/s11356-018-1999-x>
- Atwood, M. (2017). *The Handmaid's Tale*. Emblem: McClelland & Stewart.
- Barad, K. (2007). *Meeting the Universe Halfway: Quantum Physics and the Entanglement of Matter and Meaning*. Durham, NC: Duke University Press.
- Bekkar, B. et al. (2020). Association of Air Pollution and Heat Exposure with Preterm Birth, Low Birth Weight, and Stillbirth in the US: A Systematic Review. *JAMA Netw Open* 3(6): e208243. doi:10.1001/jamanetworkopen.2020.8243
- Birkeland, J. (1993). "Ecofeminism: Linking Theory and Practice". In G. Gaard (ed.), *Ecofeminism: Women, Animals, Nature* (pp. 13–59). Philadelphia. Temple University.
- DiChiro, G. (2008). "Living Environmentalisms: coalition politics, social reproduction, and environmental justice" 17(2) *Environmental Politics*, 276–298.
- Fineman, M. A. (2008). "The Vulnerable Subject: Anchoring Equality in the Human Condition", *Yale Journal of Law & Feminism* 20(1), 8–40. Available at SSRN: <https://ssrn.com/abstract=1131407>
- Gaard, G. (1993). "Living Interconnections with Animals and Nature". In G. Gaard (ed.), *Ecofeminism: Women, Animals, Nature* (pp. 1–12). Philadelphia. Temple University.
- Grosz, E. (1994). *Volatile Bodies: Toward a Corporeal Feminism*. Bloomington, IN: Indiana University Press.
- Hanna-Attisha, M., LaChance, J., Sadler, R. C., & Champney Schnepf, A. (2016). Elevated blood lead levels in children associated with the Flint drinking water crisis: A spatial analysis of risk and public health response. *American Journal of Public Health*, 106(2), 283–290. <https://doi.org/10.2105/AJPH.2015.303003>
- Howells, C. A. (2006). "Margaret Atwood's Dystopian Visions: *The Handmaid's Tale* and *Oryx and Crake*". In C. A. Howells (ed.), *The Cambridge Companion to Margaret Atwood* (pp. 161–175). Cambridge. Cambridge University Press.
- Hughes, B., Jones, D., & Amarasingam, A. (2022). Ecofascism: An Examination of the Far-Right/Ecology Nexus in the Online Space. *Terrorism and Political Violence*, 34(5), 997–1023. <https://doi.org/10.1080/09546553.2022.2069932>
- Hunt K. et al. (2024). Exposure to microplastics and human reproductive outcomes: A systematic review. *BJOG* 131(5), 675–683. doi: 10.1111/1471-0528.17756.
- Kidner, D. W. (2000). "Fabricating Nature: A Critique of the Social Construction of Nature", *Environmental Ethics* 22 (4), 339–357.

-
- Mies, M. & Shiva, V. (2014). *Ecofeminism*. London & New York. Zed Books.
- Nixon, R. (2011). *Slow violence and the environmentalism of the poor*. Harvard University Press. <https://doi.org/10.4159/harvard.9780674061194>
- Plumwood, V. (1993). *Feminism and the Mastery of Nature*. Routledge. London.
- Rocha-Santos, T., & Duarte, A. C. (2015). A critical overview of the analytical approaches to the occurrence, the fate and the behavior of microplastics in the environment. *TrAC Trends in analytical chemistry*, 65, 47–53.
- Sandilands, C. (1999). *The Good-Natured Feminist: Ecofeminism and the Quest for Democracy*. Minneapolis. U of Minnesota P.
- Scott, D. (2015). “We Are the Monitors Now’: Experiential Knowledge, Transcorporeality and Environmental Justice” (2015). *Articles & Book Chapters*. 2967. *Social & Legal Studies*, 25(3), 261–287. <https://doi.org/10.1177/0964663915601166>
- Scott, D. (2013). “Situating Sarnia: Unimagined Communities in the National Energy Debate”, Special Issue on the National Energy Strategy”, 25 *Journal of Environmental Law and Practice* 81–112.
- Scott, D. (2009). ““Gender-Benders”: Sex and Law in the Constitution of Polluted Bodies”, 17 *Feminist Legal Studies* 241–265.
- Skakkebaek, N. E., et al. (2016). Male reproductive disorders and fertility trends: Influences of Environment and Genetic Susceptibility. *Psychological Reviews* 96(1), 55–97. <https://doi.org/10.1152/physrev.00017.2015>
- Škobo, M., & Đukić, J. (2024). Negotiating boundaries and marking contamination: the trans-corporal female body in J. G. Ballard’s *Cocaine Nights*. *Folia Linguistica et Litteraria*, 49. <https://doi.org/10.31902/fl.49.2024.2>
- Škobo, M., & Đukić, J. (2023). “Urban Landscape as the Embodiment of Social and Psychological Entropy in J. G. Ballard’s *Cocaine Nights* and *Super-Cannes*.” *SIC- Journal of Literature, Culture and Literary Translation*, 13(2), <https://doi.org/10.15291/sic/2.13.lc.6>
- Škobo, M., & Đukić, J. (2022). “James G. Ballard’s Urban Violence Quadrilogy: An Ecocritical Approach.” *DHS-Social Sciences and Humanities: Journal of the Faculty of Humanities and Social Sciences* 7, 3(20), 87–104, <https://doi.org/10.51558/2490-3647.2022.7.3.87>
- Vianello, A. et al. (2019). “Simulating human exposure to indoor airborne microplastics using a Breathing Thermal Manikin.” *Sci Rep* 9, 8670. <https://doi.org/10.1038/s41598-019-45054-w>
- Warren, K. J. (1997). “Introduction”. In K. J. Warren (ed.), *Ecofeminism: Women, Culture, Nature* (xi-xvi). Bloomington and Indianapolis. Indiana University Press.